

International Journal Of Turkish Academic Studies

Vol 3. • Num.1. • June 2022

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 24 Mayıs 2022

Gönderim Tarihi: 25 Şubat 2022

Yayımlanma Tarihi: 16 Haziran 2022

Atf Künyesi: YILDIRIM, Farız (2022), “Türk Milliyetçiliğinin Kadın Algısı: Millî Edebiyat Dönemi”, **International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 3, S. 1, s. 30-52

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN KADIN ALGISI: MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ

Farız YILDIRIM

10.54566/turas.1079327

ÖZ

Bu çalışma Millî Edebiyat hareketinin kimlik inşa stratejisinde kadının yeri ve önemini tespit etme ve inceleme amacı gütmektedir.

Nüfusun cinsiyet ve yaş kategorileri, potansiyel ve becerilerine göre önceki egemenlik sistemlerine nazaran hiç olmadığı kadar önem kazanması, milliyetçilikle olmuştur. Bu anlamda özellikle kadın ve çocuklar konusunda ihmal edilmiş bir potansiyelin farkına varan öncü elitler, nüfusun kitlesel mobilizasyonu ve verimliliği konusunda stratejiler geliştirmiştir. Propaganda bu anlamda başvurulan en önemli araç, sanat ve edebiyat da ideolojik muhtevanın aktarımına en elverişli aygıt durumuna gelmiştir.

¹ Bu çalışma, “Millî Edebiyat Döneminde Ulusal Bilincin İnşası” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Arş. Gör. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, farizyildirim@hotmail.com, ORCID 0000-0002-6194-1862

Türk milliyetçileri bu potansiyelden en verimli şekilde istifade edebilmek için ilkin kadının mahremiyetini sorunsallaştırarak onu kamusal alanda görünür hâle getirmeye çalışmışlardır. Millî mesaideki etkinliklerinin arttırılmasına yönelik kampanya bunun bir nevi tatbikatı gibidir. Bu tatbikat aynı zamanda toplumsal cinsiyeti ifşa ederek kadını mahrem bir nesne olarak kurgulayan geleneksel algıyla da mücadele etme imkânı yaratmıştır.

Geleneksel düzende, kadının kamusal alandan uzak tutulmak suretiyle sağlanan beden denetimi, modern milliyetçi tasavvurun onu sokağa çıkarması, erkekle yan yana konumlandırması ile nispeten kontrol dışı kalmıştır. Millî Edebiyat sanatkarı, bu noktada devreye girerek mahremiyet anlayışı değişen toplumun yeni davranış envanterini, ideolojik önceliklerle yeniden üretmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Millî Edebiyat, Kadın, Millî Kimlik.

WOMEN PERCEPTION OF TURKISH NATIONALISM: THE PERIOD OF NATIONAL LITERATURE

ABSTRACT

This study aims to identify and examine the place and importance of women in the identity building strategy of the National Literature movement.

It is with nationalism that the population gains more importance and legitimacy than ever before, according to gender and age categories, potential and skills. In this sense, the upper mind, which realizes a neglected potential especially in women and children, develops strategies for mass mobilization and efficiency of the population. In this sense, propaganda is the most important tool, art and literature, which becomes the most suitable device for the transfer of ideological content.

In order to utilize this potential in the most efficient way, Turkish nationalists try to problematize women's privacy first and make it visible in the public sphere. The campaign to increase their activities in the national shift is a kind of exercise. This exercise also creates the opportunity to combat traditional perception, which reveals gender as a private object, by revealing gender.

In the traditional order, the body control provided by keeping the woman away from the public sphere is relatively out of control with the modern nationalist imagination taking her to the street, positioning it side by side with the man. At this point, National Literature begins to reproduce the new behavioral inventory of the society whose understanding of privacy has

changed, with ideological references.

Keywords: National Literature, Woman, National Identity.

1. Millî Edebiyat Kavramı

Millî edebiyat, edebiyatın imkân ve potansiyelinin ulus kimliğinin inşasına hasredilmesi yahut bu alanda kullanılmasıyla ortaya çıkan yazın tür ve akımını ifade eder. Fikri yönü ağır basan bu edebiyatın ortaya çıkışı da doğal olarak milliyetçiliğin ortaya çıkışı ve gelişimiyle paraleldir.

Millî estetiğin kültürel arka planı, büyük oranda erken Avrupa ulusçuluklarını da formüle eden aydınlanma ve romantizme dayanır. Millî anlatıların üretim programı, aydınlanmanın akılcı, yenilikçi perspektifiyle birlikte Herder'in millî ruha ilişkin öncü çalışmalarıyla gün yüzüne çıkan politik bir romantizm yorumu ve buna ilişkin kültürel üretim biçimi olan millî romantizmle şekillenir. İlgi ve dikkatleri toplumların geçmişi ve kültürel mirasına çeken millî romantizm, bu arkeolojiden yeni bir topluluk ruhunun yaratılmasına ön ayak olan otantik bir şuur çıkarır. Romantizmin bu yönüyle "uluslara yerel renklerine uygun edebiyat oluşturmaları için imkân tanı(dığı)" (Tokiz, 2018: 149) söylenebilir. Millî benliği yaratmaya yönelik bu temayül, bütünüyle geçmişin keşf ve ihya edilme planı üzerine kurgulanır. Bu yönüyle bireysel duyarlılıkla kolektif tecrübenin kökensel kaynaklarını birleştirme (Korkmaz, 1999: 249) ilkesi üzerine konumlandığı açıktır. Halk estetiği ve kültürü ise bu duyarlılığın temel ilgi alanını oluşturur.

Millî edebiyat, siyasi erk yahut bunu üretmeye yönelmiş temayülün kültürel alana müdahalesi ile ortaya çıkar. İktidarın sanat üzerindeki kontrolünü yansıtan bu durum literatürde zaman zaman bir ekonomi terimi olan dirijizm tabiriyle de karşılanır. Sanatın belli amaçlar doğrultusunda araçsallaştırılması yahut ulus devletin bu konudaki uzmanlığının "dirijizm kavramıyla çok daha kuşatıcı ve doyurucu olarak anlatılabilece"ği öngörülür (Aydemir, 2017: 12).

2. Türk Edebiyatında Millî Edebiyat Dönemi

Türk edebiyat tarihi ve teorisi sahasında, millî edebiyat terimi hakkında hem karşıladığı dönem (başlama-bitiş) hem de ifade ettiği nitelikler (bütün-parça) bazında belirgin bir ihtilaf söz konusudur. Millî edebiyat tabirinin spesifik anlamdaki kullanımının bundan önceki ve sonraki yazının gayrimillî olarak tarif edilmesine sebebiyet vereceği gerekçe ve çekincesiyle, Türk edebiyatı içinde ortaya çıkan bu özgün edebî hareketi "miliyetçi, Türkçü, milliyetperver" vs. gibi daha farklı tabirlerle karşılayıp "millî edebiyat" tabirini ulusların kendi dili ve kültürüyle şekillendirdikleri edebiyatlarının butünü için kullanma yoluna giden birçok araştırmacı vardır.

Millî edebiyat fikrini yürürlüğe koyan Yeni Lisancılar dışında kimilerinin Mehmet Emin'le,

kimilerinin II. Meşrutiyet'in ilanı, kimilerinin de 1911 tarihli Yeni Lisan beyannamesiyle başlattığı muayyen dönem öncesini gayrimillî ilan eden edebiyat tarihçisi ve teorisyeni yok gibidir. Benzer bir sorun ve ihtilaf da bu özgün dönemin bitiş tarihi konusunda yaşanır. Kimileri Cumhuriyet'in ilanı ile sona erdiğini, kimileri de Cumhuriyet Dönemi'nde de bir süre daha devam edip bittiğini söyler. Bu durum esas itibariyle milliyetçiliğin Türk düşün ve yazın hayatında baş göstermesinden önceki kültürel bakıyenin nasıl konumlandırılacağıyla alakalı bir sorun olup, milliyetçilik ve millî edebiyat perspektifiyle ilişkili ortak ve genel bir sorundur. Millî edebiyatı butüne atfetmek ise esasında millî romantik bir bakış açısı olup doğru ve bilimsel bir yaklaşım değildir.

Köprülü'nün de söylediği gibi "Türkler, ne Islamdan önceki iptidaî bir edebiyatı dile getirdikleri dönemlerinde, ne Islamlaştıktan sonra meydana getirdikleri ümmet edebiyatı içerisinde, ne de Avrupa medeniyeti tesiri altındaki yıllarda millet olamadıkları için millî bir edebiyat meydana getirebilmişlerdir." (akt. Argunşah, 2005: 176). Tıpkı millet gibi yeni bir telakki olan millî edebiyat (Köprülüzade Mehmet Fuat, 1924: 11), romantizmin şekillenmesine yardımcı olduğu millî romantik bakış açısının milliyetçi söylem üzerinde belirleyici olmasıyla teşekkül etmiş bir türdür. Toplumların uluslaşma temayülü ile doğar, ulusun yaratılması ve yeniden üretimini esas alan ideolojik kültür politikasının bir mahsulü olarak da kesintiye uğramadan devam eder. Zira ulus devlet ve buna zemin hazırlayan sosyokültürel homojenlik, sağlandıktan yahut başarıldıktan sonra kendi hâline bırakılan ya da kendi kendine yeten bir süreç değildir.

Unutma, yeni nesiller vs. gibi mütemadi şekilde millî kimliği aşındıran iç ve dış tehditler, bu şuurun sürekli beslenmesi ve müteyakkız tutulmasını gerektirir. Bilig'in banal milliyetçilik şeklinde formüle ettiği sistematik (2002: 49-72), millî edebiyatın da dahlinin olduğu yeniden üretim döngüsünün hem aktif olduğunu hem de milliyetçiliğin bu anlamda sürekli hazır ve nazır tutulduğunu belgeler niteliktedir. Türk milliyetçiliği ve estetik kültürü arasında da böyle bir korelasyon vardır. Korkmaz ve Özcan'ın da söylediği ve gösterdiği üzere "...millî romantik açılım etrafında şekillenen edebî hareketler, edebiyatımızın her döneminde cazibesini yitirmeyerek varlığını koruyan en uzun vadeli hareketler" olmuşlardır (2005: 250).

Millî Edebiyat'ın mahiyeti ve sonu gibi başlangıcı da ihtilafli bir konudur. Argunşah'ın aktardığı bilgilere bakılırsa Bilge Ercilasun, Şerif Aktaş ve Kazım Yetiş'in 1911; Kenan Akyüz, Orhan Okay ve Sadık Tural'ın ise 1908 yılını baz aldıkları görülür (2005: 179). Türk edebiyatında gerçek anlamda sistemli bir ulus estetiği ve Türklük anlatısının Meşrutiyet'in getirdiği fikrî serbestlik ortamı içerisinde neşet edip olgunlaşıyor olması, soyopolitik ilkeyi bu hareketin başına koymayı gerekli kılar. Tanzimat'taki fikrî ve kültürel yenileşme hamlesi gibi II. Meşrutiyet Dönemi'nin kültürel devriminin fitilini de yine sosyopolitik bir gelişme ateşler. Bu

nedenle Millî Edebiyat Dönemi ve ifade ettiği kültürel bağlamın kronolojisini II. Meşrutiyet'in ilan ettiği yeni düzen ve koşullarla eş zamanlı olarak yürürlüğe giren Türkçülüğün ideolojik deklarasyonu ve kültürel üretimiyle başlatmak daha doğru olur. Üstelik bunun için Yeni Lisan'ı beklemeye de gerek yoktur. Zira daha sonra Yeni Lisan ve Millî Edebiyat fikrine tam destek verecek Türkçü bir yazı kadrosu, Türk Derneği (1908) ve Dergisi ile söz konusu beyan ve üretime Meşrutiyet'in ilanını müteakip başlamışlardır.

3. Millî Edebiyat Yazını ve Kadrosu

Türk milliyetçiliğinde millî kültür üretim süreci, millî devlet öncesi ve sonrası itibarıyla farklılıklar arz eder. Söz gelimi Cumhuriyet öncesi kültürel üretim, siyasi inkırazdan çıkışa ve millî devletin sosyopolitik zeminin inşasına yönelirken Cumhuriyet kurulduktan sonra daha çok öngörülen bu modelin temel niteliklerinin yerleştirilmesi ve millî kimliğin yeniden üretimine odaklanır. Kurtarıcı ve kurucu nitelikteki başlangıç stratejisi kollayıcı bir hüviyete bürünür. Hâl böyleyken Türk milliyetçiliğini ulus devlet öncesi ve sonrası olarak taksim etmek, buna hizmet eden kültürel üretimi de bu bağlam içinde değerlendirmek sürecin anlaşılması adına daha yararlı ve işlevsel olacaktır.

Konjonktürel farklılığa rağmen Millî Edebiyat yazınının ulusun temel dinamikleri ve repertuarına ilişkin vurgularda Cumhuriyet Türkçülüğüyle örtüşmesinin tespit ve tasnif noktasında sorun yarattığını da itiraf etmek gerekir. Bu mesele ise eserlerin yayın tarihleri baz alınarak, II. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'in ilanına, yani ulus devlet kuruluncaya değin yayınlanmış metin örnekleri referans alınarak suretiyle aşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte söz konusu yazın örneklerinde aranacak vasıflar Yeni Lisan'ın edebiyat ve sanat ilkelerine göre belirlendiği için kısaca buna değinmekte de yarar var.

Yeni Lisan'ın şekillenmesine etki ettiği Millî Edebiyat düsturlarının başında şüphesiz ki terkipsiz ve yabancı dil kaidelerinden arındırılmış konuşma dili yahut halk ağzına dayanan Türkçe gelir. Mevcut konjonktürde devlet-toplum-vatan vs. gibi millî aktörlerin sorunları ve çözümüne yönelik konu repertuarı, ferdiyetçiliğe karşı toplumculuk düsturuyula cazip kılınmaya ve yaygınlaştırmaya çalışılan bir başka ilkedir. Millî estetiğin önemli parametrelerinden birisi de hece ölçüsüdür. Öncelenen halk kültür ve estetiğinin ve millî kültürün göstereni olarak kabul edilen hece, aynı zamanda sade lisan fikrinin tatbiki ve yaygınlaştırılmasında da stratejik bir rol oynar. Bu çerçeveden Millî Edebiyat Dönemi'nde (1908-1923) yapılan kültürel üretim ve niteliğine bakıldığında şu isimlerin ön plana çıktığı görülür:

Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Aka Gündüz, Ali Canip Yöntem, Ali Ekrem Bolayır, Ali Mümtaz Arolat, Ebubekir Hazım Tepeyran, Emine Semiye, Enis Behiç Koryürek, Ercüment Ekrem Talu,

Ethem İzzet Benice, Faik Ali Ozansoy, Falih Rıfkı Atay, Faruk Nafiz Çamlıbel, Filibeli Ahmet Hilmi, Güzide Sabri, Halide Edip Adıvar, Halide Nusret Zorlutuna, Halit Fahri Ozansoy, Hamdullah Suphi Tanrıöver, İbrahim Alaattin Gövsa, Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Fuat Köprülü, Mithat Cemal Kuntay, Müfide Ferit Tek, Moiz Kohen, Necmettin Halil Onan, Orhan Seyfi Orhon, Ömer Seyfettin, Peyami Safa, Reşat Nuri Güntekin, Ruşen Eşref, Selahattin Enis Atabeyoğlu, Süleyman Nazif, Şahabettin Süleyman, Şükûfe Nihal Başar, Yakup Kadri, Yusuf Ziya Ortaç, Ziya Gökalp.³

Dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan imparatorluk için Türkçülük, kurtuluşu örgütleyen temel fikir olarak temayüz eder. Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı gibi siyasal hezimetlerin neticesinde kurtuluşçu retoriğin rüzgarını da arkasına alan Türk milliyetçiliği sosyokültürel alanda hegomonik bir söylem yakalamayı başarır. Bu nedenle gerek II. Meşrutiyet öncesi gerekse de Cumhuriyet'ten sonra farklı edebi ve ideolojik ekoller içerisinde yer alan birçok sanatkar, beka endişesi ve kurtuluşçu dinamik doğrultusunda Yeni Lisan'ın başını çektiği propaganda faaliyetlerine doğrudan ya da dolaylı olarak destek vermiştir. Bu bağlamda Türk milliyetçiliği fikrine angaje olmayan, Yeni Lisan'ın ilke ve prensipleriyle yazmayan, hatta onlara muhalefet eden bazı isimleri de Türk toplumunun ıslah ve yeniden tanzim projesine yaptıkları fikri ve edebî katkı dolayısıyla Millî Edebiyat yazını içerisinde konumlandırmak gerekir. Bunların en önemlisi meselelerin çözümünde İslam'ı referans alan Mehmet Akif'tir. Bununla birlikte aydınlanma ve kurtuluş projesini daha çok Batıcı bir perspektifle yorumlayan Celal Nuri'yi; Yahya Kemal, Hüseyin Rahmi gibi Türk edebiyatının önemli isimlerini; Rıza Nur, Refik Halit gibi ITC ile ters düşmüş, muhalif isim ve söylemleri, Abdülhak Hamit, Nigar Hanım gibi eski dil ve kültür çevresine mensup şair ve yazarları, hatta çocuklar için heceyle yazdığı şiirler dolayısıyla Servet-i Fünûn şairlerinden Tefik Fikret'i de bu kadroya dâhil edebiliriz.⁴

4. Millî Edebiyat Yazınında Kadın

Ulus devletin siyasi ve toplumsal temellerinin II. Meşrutiyet Dönemi'nde atılması, bu dönem fikir hareketleri ve kültürel üretimine büyük önem atfeder. Cumhuriyet'in kadın ve cinsiyet konusundaki inkılapçı yaklaşımının fikri temellerini de Tanzimat'ın modernist vizyonunun ulus bilinciyle sentezlendiği bu döneme dayandırmak mümkündür. Eldeki çalışma Millî

³ Daha geniş bir yazar ve şair kadrosu ile bunların Millî Edebiyat içerisinde değerlendirilmesine gerekçe olarak gösterilen eserleri için bu çalışmanın alındığı teze bakılabilir.

⁴ Nüzhet Haşim, şairler ve nasirler şeklinde iki cilt olarak planladığı, 1918 yılında sadece ilk cildini yayınlayabildiği *Millî Edebiyata Doğru* adlı çalışmada dil, şekil, konu vs. yönünden Millî Edebiyat düsturlarıyla hareket eden edebiyatçıların bir listesini yaparken benzer bir anlayışla hareket etmiştir. Söz gelimi Tefik Fikret, Süleyman Nazif, Ali Ekrem'in hece ile şiir örnekleri vermelerini millî edebiyata intisap ettiklerinin ve aruzun öldüğünün işareti saymıştır (1918: 169). Bu eser söz konusu dönemde Millî Edebiyat fikri etrafındaki topluşmayı ve kanon oluşumunu belgeleyen bir yapıttır.

Edebiyat yazınından hareketle milliyetçi modernist söylemin kadın ve cinsiyet kurgusunu ortaya çıkarmaya çalışacaktır. Bu bağlamda öncelikle kadını işleyen yazarlar, sonrasında ise bu üretimde ön plana çıkan bazı ortak söylem biçimleri ele alınacaktır.

4. 1. Kadını Yazanlar ve Kadın Yazarlar

Millî Edebiyat yazarları içerisinde kadından en çok bahseden, onun önemi ve sorunları üzerinde en çok kafa yoran kişi Halide Edip'tir. O, "Milliyetçiliğin merkezine kadın sorununu yerleştiren" (Sancar, 2014: 168) yazarların da başında gelir. Sadece anlatı isimlerinden hareketle bile bu kanaate ulaşmak mümkündür. Romanları gibi *Dağa Çıkan Kurt*'taki öyküleri de kadın ekseninde, onların sorunları ve kahramanlıkları etrafında döner. *Zeynebim Zeynebim*, *Çakır Beyaz Ayşe*, *Aziz'in Karısı*, *Fadime Nine ile Kerem Dede*, *Vurma Fatma*, *Şebben'in Kara Hüseyin'i*, *Emine'nin Şehadeti*, *Bayrağımızın Altında* (Hatice Nine'nin hikâyesini anlatır), *Beyazlı Kadın*, *Kalaba'nın Cadısı* kadın konusunun muhtevadan başlığa taşan tezahürleridir. Millî görev ve sorumlulukların bilincindeki kadın imajı konusunda adeta uzmanlaşan yazarın, *Emine'nin Şehadeti* hikâyesinde, Türk-İslam kadınına şu payeyi verdiği görülür: "Senin kuvvetli omuzların bu mukaddes harbin yükünü taşıdı, senin küçük ellerin kurtuluş ordusunu doyurdu, kurtarıcılarını emziren mübarek göğsünden sevgililerini kopardın, ateşe attın, kurtuluş günü senindir Fadime!" (1974: 18-19). Vatan fikrinin ilhamı olmakla müşerref olan kadın, ayrıca ulus için hayati öneme sahip savaş azmini de yeşerten ve besleyen bir etkiye sahiptir. Halide Edip, yukarıdaki sözlerin devamında şunları söyler: "Hep senin yurdun, senin namusun, senin kurtuluşun ve senin istikbalin için kanlar aktı, şehitler, seni hür ve mesut görmek hayaliyle gözlerini kapadılar." (s. 19).

Halide Edip, ulus için savaşın ilham ve kaynağı olan kadının aynı zamanda sonuçlarının da ilk elden muhatabı olduğunu ise *Şebben'in Kara Hüseyin'i* hikâyesinde dile getirir: "Hep şarkılar Çanakkale'ye Kanallı'ya (Kanal seferi) aitti. Anadolu harbi hep Ankara'yla ifade ediliyordu. Fakat yarın mutlaka Sakarya'nın türküsü olacaktı. Çünkü türküyü Anadolu'da kadınlar yapar." (1976: 82). Türkü yakmayı, sadece başarının sevincini tescil etmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirmemek gerekir. Çünkü fedakârlıkla büyüyen bir olgu olan başarı, savaş söz konusu olduğunda öncelikli olarak bedensel ve psikolojik zayıflar anlamına gelir. Cephedeki niceliğin üreticisi ve terbiyecisi konumundaki kadın, aynı zamanda kendi rahminden kopan bu varlıkların akıbetine de ortak olur. Eş, kardeş, çocuk vs. gibi birçok birinci ve ikinci derece yakınlık ilişkisiyle kurulan bu serencama sahip çıkma ya da katılma ediminin kadın için dayandığı temel gerekçe ve baskın güdü ise esas itibarıyla anneliktir. Halide Edip'in türkü yakmakla dikkat çektiği bu manevi mesai ortaklığı, kadının ulus katındaki takdire şayan hizmetlerine ahde vefa prensibiyle yaklaşılması ve onun yükseltilmesini talep eder.

Yeni Turan romanı, ütöpik yönüyle Halide Edip'in kadın konusundaki beklentilerinin projeksiyonu gibidir. Yazarın kurgu vasıtasıyla "Kadını, iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir Müslüman ve iyi bir vatandaş olarak biçimlendirmeye çalış"tığı görülür (Şahin, 2014: 331). Romanda Oğuz, ulusun terakki ve aydınlanma projesinin merkezine kadını koyar: "(...)ocağımızı ısıtacak sıcaklığın menbai, yurdumuzu yeşertecek bayındırlığın vasıtası, hepsi bu kadın meselesinden ibarettir." (1967: 55). Halide Edip, Kurtuluş Savaşı'na fiilen katılmış, cephe gerisinde görevler icra etmiş, yazarlık mesleğinin gereği olarak da birçok gözlem yaparak bunu eserlerinde kullanmış bir yazardır. Ayrıca Yunan Mezalimi Tetkik Heyeti içindeki görevi icabı dolaştığı Batı Anadolu'da yıkımı yakından görme imkânı bulmuş, gerek cephe gerisindeki sivil halk gerekse de cephede savaşan askerlerden savaşın seyri ve mezalimle alakalı birçok bilgi toplamıştır. Anılarında hem bu gözlemlerin hem de birçok hikâyesine ilham kaynağı olan halktan dinlediği bu olayların izlerini bulmak mümkündür. *Türkün Ateşle İmtihanı*'nda şahitlik ettiği ve duyduğu kadın kahramanlıklarından şöyle söz eder:

"Yalnız geri hizmetlerinde değil, bizzat savaşta dövüşmüş kadınlar olduğunu da söylemeyi vazife sayarım. Bir tanesi Osmaniye'de Raziyeler Köyü'nden Rahime adlı bir kadındı. (...) Çevikliğinden dolayı ona ordu Tayyar adını vermişti. 1920 Haziranı'nda Osmaniye'de, Fransız istihkamlarına hücumla o önderlik etmiş ve bu karargahın önünde vurularak ölmüştü." (2014: 204-205).

Halide Edip, başka bir yerde Batı cephesinde Yunanlılarla savaşmak için evini bırakıp cepheye gelen Gül Hanım adlı bir kadın gördüğünü söyler (277). Yazar, savaşı idare eden komutanların kadınların rollerine ilişkin itiraflarına da tanıklık eder: "Erkân-ı Harbiye'nin başında Fevzi Paşa da, ordunun zaferini, insan ve mühimmat bakımından Refet Paşa'ya borçlu olduğumuzu söylediler. Fakat, Refet Paşa'nın kendisi, bütün bu zaferin köylü kadınların marifeti olduğunu, yayan yürüyerek orduya yardım ettiklerini söylediler." (2014: 240).

Duyarlılığı dolayısıyla ulusçuluk serüveni içerisindeki kadın hareketliliğini ayıklayan ve öne çıkaran Halide Edip'in bu izlenimleri, eserlerindeki Millî Mücadele'ye katılan ve yararlılık gösteren kadın tiplerinin de ilham kaynağıdır.

Ziya Gökalp'in "yeni hayat" ifadesiyle özetlediği yenileşme sistematığında önemli bir pay da kadına aittir. Esasında Gökalp'in kadına biçtiği roller, öncü ve teorisyen kimliği dolayısıyla dönemin aydın ve yazarlarının da alıntılacağı ve Türk milliyetçiliği içerisinde prensipleşme temayülü gösteren düsturlardır. Gökalp, bu anlayışı kadıncı ya da feminist bir halkçılık gerekçesine dayandırır ve geçmişten referanslarla besler: "Türkçülerin hem halkçı, hem de kadıncı olmaları, yalnız bu asrın, bu iki ülkeye değer vermesinden dolayı değildir; eski Türk yaşayışında demokrasi ile feminizmin iki başlıca esas olması da bu konularda büyük bir

etmendir.” (2012: 148). Gökalp’in kendi asrının bir gereği olarak gördüğü düstur, o dillendirmese de milliyetçiliktir. Nüfusa hem siyasi meşruiyet hem de millî mesainin kaynağı olarak yaklaşan milliyetçilik, bireyin demokratik olmayan düzenlerde temel hak ve hürriyet ihlaline maruz kaldığı varsayımından hareketle onu gücünü üretmeye ve istikrarını sağlamaya çağırdığı devletin başköşesine oturtmaya çalışır. Bireyselleşmenin esas alındığı bu düzen, özellikle de cinsiyet ayrımcılığına uğradığı düşünülen kadın için cazip kılınır.

Eril düzen içerisinde bir özgürlük ve bireysellik açılımı olarak ortaya çıkan ulus hareketleri, kadına ayrıcalık ve önem atfetmede adeta birbirleriyle yarış içerisine girer. Kadının erkeğe göre eşit olan hatta ayrıcalıklı kılınan statüsü bir medeniyet, gelişmişlik ölçüsü olarak algılanır. Ziya Gökalp’in hem milliyetçilik ilkelerinin doğallaştırılması hem de kendi ulusuna kadın kulvarında üstünlük tanıma konusundaki çabasının temel gerekçesi budur.

Kadın konusundaki düşüncelerini büyük oranda *Kadın, Ev Kadını, Meslek Kadını, Küçük Hemşire, Aile, Mektepli Hanım Kızların Marşı* gibi şiirlerde toplayan Gökalp, önceki dönemlerde de dile getirilen kadın ile terakki arasındaki paralellik fikrini savunmaya devam eder. Bununla birlikte genellikle medeniyet ve insanlık ülküsüne bağlanan sorunu milliyetle ilişkilendirdiği görülür: “Kadın yükselmezse alçalır vatan,/Samimi olamaz onsuz bir irfan;” (1989: 115). *Ev Kadını* şiirinde; ev kadınlığı, çocuklara ve eşe hizmet övülür. *Meslek Kadını* şiirinde ise harpten sonra kadınların kocasız ve savunmasız kalması, ayrıca boşanma, tembel koca ya da dul kalma olasılıklarına karşı geçim için çalışabilecekleri ve çalışmaları gerektiği vurgulanır.

Kadının ilerleme vasıtası olarak öne çıkarılması fikri, siyaseti, halkı ve entelektüeli bu konuda ikna etme ve harekete geçirme noktasında en işlevsel dayanaktır. Bu nedenle kadın konusunda fikir ileri sürenlerin en sık tekrar ettikleri gerekçelerin başında gelir. “Halide Hanımefendiye” ithafını taşıyan *Hanımlarımız İçin* şiirinde bu retoriğe katkı yapanlardan biri de İbrahim Alaattin’dir: “Eder suud ve teali kadınlar ile beşer. / Bu memleket bize muhtaç iken niçin duralım/ Kadınlık âlemini cehd edip uyandıralım.” (1913: 58).

Barış fikrinin savunulduğu ve telkin edilmeye çalışıldığı *Sulh ve Harp* tiyatrosunda kadın konusuna farklı bir açıdan yaklaşan İbrahim Alaattin, kahramanına bu fikrin dünyaya egemen olması için öncelikle kadınların şuuruna yerleştirilmesi gerektiğini söyler. Bu anlayış, esasında dolaylı olarak kadının çocuk, dolayısıyla da nesiller üzerindeki etkisini anlatmaya yönelik bir mesajdır:

“Hamurunu insanlığın

Kadın eli yoğuruyor

Her cihetiyle demek kadın

İstikbali doğuruyor.” (1922: 29).

Kadın rahminin kutsanması ve mürebbi vasfının öne çıkarılması dışında, kadının vatan savunmasına katıldığı örneklerin de toplumun kadın idrakinin güncellenmesine katkısı büyüktür. Muhyittin Mekki'nin *Güzel Rumeli* tiyatrosunda Hena, Rumeli'nin elden çıkması karşısında fedai yazılıp askere gitmek ister (1915: 40). Bununla birlikte Halide Edip anlatısı başta olmak üzere erkeği dönüştürücü, ona yol gösterici düzeyde millî olgunluk seviyesini yakalamış kadın tiplerine de sıklıkla tesadüf etmek mümkündür. Bu imajlar da tıpkı kadının diğer yararlılıkları gibi onun toplumsal saygınlığına ve görüntüsüne ciddi katkılar yapar.

Kadın iş gücünü harekete geçirmek için kadın duyarlılığının daha işlevsel olduğunu düşünen Millî Edebiyat kanonu, Türk milliyetçiliği saflarına önemli isimler eklemeyi ya da bu kalemlerden istifade etmeyi başarabilmiştir. Halide Edip başta olmak üzere, Emine Semiye, Müfide Ferit, Nezihe Muhiddin, Şukufe Nihal hatta Tanzimat Dönemi'nin önemli kadın şairlerden Nigar Hanım'ı da bu kapsamda değerlendirebiliriz.

Tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı ve ilk Türk kadın roman yazarı Fatma Aliye Hanım'ın kardeşi olan Emine Semiye Hanım'ın kadın sorunları konusundaki çabası dikkate şayandır. Ön sözünde “(...) fakir genç kadınların ayakları çıplak zenciyelerin, değneğine yaslanarak düşe kalka yürümeye uğraşan ihtiyarların (...) sefilane hâlleri”nin (2010: 8) yazmasına ilham kaynağı olduğunu söylediği *Sefalet* romanı; akrabalarının ihanetine uğrayan, miras hakkı çalınan, yoksulluk çeken, açlıktan ölmek üzereyken bile gururundan ve iffetinden taviz vermeyen Sabite'nin öyküsünü anlatır.

Ahmet Mithat tarzı toplumsal fayda gözeten yazarlık anlayışını devam ettiren Emine Semiye, daha öncesinde yazdığı; fakat yayınlamadığı eserlerini II. Meşrutiyet'in serbesti ortamı içerisinde yayınlar. İttihat Terakki üyeliğinden Balkan Harbi esnasındaki hasta bakıcılığına, Cemal Paşa'nın Suriye'deki eğitim faaliyetlerine katkı yapmaktan (Çelikel, 2013: 39) gazete ve dergilerde millî duygular uyandırmaya yönelik hikâye yazarlığına kadar birçok etkin faaliyeti gözlemlenen Emine Semiye'nin en önemli rolü, Türkçülüğün millî kimlik kurgusunun bileşenlerinden olan kadın konusundaki çalışmalarıdır. Onun kadın hassasiyeti, dönemin diğer kadın yazarlarından daha öndedir. *Dersaadet Gazetesi*'nde 1920 yılında tefrika edilen *Gayya Kuyusu* romanı da tıpkı *Sefalet* gibi, kadın sorunlarına odaklanmış, dönemin şartları bağlamında cesurca sayılabilecek bir hamleyle, bedenini geçim vasıtasına dönüştürmüş ya da böyle bir zorunlulukla karşı karşıya kalmış kadınların hikâyesini anlatır.

Hüseyin Rahmi, Mehmet Emin, Refik Halit, Reşat Nuri, Ercüment Ekrem, Mahmut Sadık, Ömer Seyfettin, Celal Nuri gibi birçok ismin daha kadın konusunda toplumsal duyarlılık oluşturmaya yönelik propaganda faaliyetlerine katkı yaptığı görülür.

4. 2. Millî Edebiyat'ın Kadın Algısı

II. Meşrutiyet Dönemi'nde kadın imajı, erkek bakış açısı ve milliyetçi önceliklerle sorunsallaştırılır. Kadın mahremiyetinin ön plana çıkmasını, mesleki olarak sınırlandırılmasını sağlayan eril bakış açısı, milliyetçi perspektifin de belirleyicisi konumundadır. Kadın hak ve özgürlükleriyle ilgili çıkışlar bile nihayetinde eril ve milliyetçi saiklerle ilişkilendirilir. Halide Edip'in *Yeni Turan* ütopyasında kadın emeği, bir özgürlük açılımından ziyade ulusun harp stratejisini destekleyen bir nitelik arz eder:

“Yeni Turan kadınlarını da okutuyor, kadınlarını erkeklerinin yanbaşında çalıştırıyordu. (...) Yeni Turan'ın öğretmenlik eden, ağırbaşlı, karakterli hasta bakıcı yetişen, bir muharebe olur olmaz arap savaşçıları gibi mehmetçiklerin yaralarını sarmaya giden, ordunun dikişini dikmek için kadın çalışma yurtlarında çalışan, eski Türk işleme sanatlarını Yeni Turan'a uygulamak için ekonomik, insancıl, bilimsel ve bilmem daha bir sürü yönlerde çalışan, akın akın kadınları vardı.” (1967: 17-18).

Erkeğin yanı başında çalışmak, uzağında olamamak, çalışmaya bir özgürlük açılımı olarak bakılmadığının göstergesidir. Diğer taraftan kadının her işte çalışamayacağına yönelik normun da devam ettiği, tıpkı Tanzimat aydınları gibi kadın için uygun mesleklerin seçildiği görülür. Öğretmenlik ve ağırbaşlı olmak koşuluna bağlanan hasta bakıcılık, benzer şekilde kadın çalışma yurtlarında yapılabilen dikiş-nakış, kadınlar için ideal meslekler olarak sunulur. Bu bilgilerden hareketle, kadını erkeğin himaye ve gözetiminden çıkarmayan, karşı cinsle tehlikeli olabilecek yakınlaşmalara imkân verebilecek her türlü mekân ortaklığından özenle kaçınılan geleneksel yaklaşımın devam ettiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Yeni Turan düzeninde kadına layık görülen mesleklerin dikkat çekici bir özelliği ise ulus hizmetini esas alıyor olmalarıdır. Öğretmen; millet, vatan sevgisi ile mücehhez neslin yetiştirilmesi, hasta bakıcılık ve terzilik ise doğrudan harp imkânlarını takviye etmeye yönelik iş kolları olarak öngörülmüştür. Halide Edip anlatısı başta olmak üzere, dönemin muvazzaf kadınlarının genellikle bu tür vazifeleri icra ettiği söylenebilir. *Çalılıkusu*'nda öğretmenlik yapan Feride, savaş çıktığında cephe gerisinde askerlerin tedavisi için hasta bakıcılığa soyunur. *Vurun Kahpeye*'de (1983b) Aliye, Cumhuriyet sonrasında daha sık tekrar edecek aydınlık öğretmen tipinin en dikkat çekici örneklerinden biridir.

Kadının ideal eş ve anne rolüyle yer aldığı geleneksel konumunda erkeğe yönelen hizmeti, milliyetçilikte ulus için saçını süpürge etmeye evrilir. Dikkat çekici olan erkek bakış açısının tezahürü olan bu anlayışın, Halide Edip gibi kadın yazarlar tarafından da tekrar ediliyor olmasıdır. Şunu ilave etmek gerekir ki, Millî Edebiyat yazınında kadın yazarların erkeklerden

ayrışan belirgin ve kanonik bir dili yoktur. Özellikle de milliyetçiliğin ferdiyetçiliği şiddetle reddeden konumu ortadayken, millî menfaatlere taalluk etmeyen bir kadın retoriği geliştirmek imkânsızdır. Hâl böyleyken kadın hak ve değerlerine yönelik çıkışlar Türk milliyetçiliğiyle örtüştüğü oranda yayılma zemini bulmuştur. Kaldı ki gerek Tanzimat gerekse de II. Meşrutiyet Dönemlerinin her ikisinde de kadın sorunu, Batılılaşma ve milliyetçilik gibi ana konuların tali izleği olarak ortaya çıkmıştır.

Milliyetçi edebiyatın kadın için öngördüğü önemli mesleklerden biri yazarlıktır. Yazarlık, hem kadının kendi hakkında fikir ve yaklaşım ortaya koyması, hem de kadın nüfusunun ideolojik seferberliğe katkı yapması anlamında stratejik bir meslektir. Ayrıca yeni neslin mürebbisi sıfatıyla da kadının ideolojik saf tutuşu oldukça hayatidir. Bu durum karşısında milliyetçi öncülerin kadın yazını konusunda pozitif ayrımcılık yaptıkları, kadın yazarları övdükleri hatta kadınları düşün ve yazın alanına teşvik etmek, cesaretlerini arttırmak için kadın müstear adlarıyla yazı yazdıkları bile görülür. Bunların başında Ömer Seyfettin gelir. 1 Aralık 1919 tarihli *İnkılaplarda Kadın* adlı yazısında, *Yeni Turan* dolayısıyla Halide Edip'i, *Aydemir* romanı dolayısıyla da Müfide Ferit'i över (2001b: 237). Ömer Seyfettin'in bu konudaki hassasiyetinin önemli göstergelerinden biri de sıklıkla kullandığı Perviz müstear adıdır. *Genç Kalemler*'de ve dönemin kadın matbuatında bu isimle birçok yazı yazmıştır. 27 Nisan 1911'de *Kadın* mecmuasında yayınlanan *Bir Teklif* adlı yazısında Perviz müstear adıyla hemcinslerine, kadının toplumun kalkınmasındaki yeri ve önemini hatırlatıcı, eğitimini teşvik edici telkinlerde bulunduğu görülür. Perviz'e göre bu önemli konuda her şeyin hükümetten beklenmemesi, kadınların da bu konuda çaba sarf etmeleri ve fedakârlık yapmaları gerekmektedir (2001a: 127-129).

Kadın müstearıyla yazanlardan biri de Celal Nuri'dir. Kadın konusunda dikkat çekici teorik yazılar ve eserler ortaya koyan, kadının ihmal edilmiş sosyal statüsünün yeniden tanzim edilmesini savunan yazar, 1918 yılında yazdığı *Ahir Zaman* romanını Afife Fikret adıyla yayımlar. Dönemin İstanbul'unda harp vurgunculuğu ve ahlaksızlık cereyanlarını ele aldığı eserinde, kadın müstearı hem gerçeklik izlenimi hem de verilmek istenen mesajların telkin gücünü takviye eden bir tekniktir. Yazar, anlatının sonunda "Afife Fikret Hanım'ın tevkifi maalesef bu romanı yarıda bırakmıştır." diyerek hikaye ve yazarına gerçeklik intibası verir.

4. 3. Kadın Konusunda Ön Plana Çıkan Söylem Biçimleri ve İzlekler

4. 3. 1. Mağduriyet Söylemi ve Ajitasyon

Kadın sorunu, Millî Edebiyat yazınında genellikle kadının ihmal edilmiş sosyal statüsünün hatırlatılması ve buna yönelik eleştiri ile kadının aile ve toplum açısından öneminin vurgulanması şekillerinde tezahür eder. Bununla birlikte ölümcül ya da felakete sebep olan

yıkıcı ve yozlaştırıcı kadın imajlarını (femme fatale) ihmale, fedakârlık örneklerini ise kadının önemine yönelik göstergeler olarak değerlendirmek mümkündür.

Edebiyatta fikir ya da davranış yerleştirmeye yönelik imaj çalışmaları, öncelikle statükonun bütün sakıncaları ve muzır yönleriyle hatırlatılması, sonra sebep olduğu başarısızlık ve vahametinin abartılarak ondan sakınmaya yönelik distopik bir algı yaratılması, nihayetinde ise ajite edilerek karşıt bir davranış pratiği geliştirilmesi klişelerine dayanır. Hüseyin Rahmi'nin *Sevda Peşinde* romanında başvurduğu imajlar tam anlamıyla böyledir. Seza Hanım, eşi Sermet Bey'e şu serzenişte bulunur:

“Bizde erkek bu hususta birçok özel ayrıcalıklara sahiptir. Önce istediği kadar evlenebilir. İkincisi, kadından bıktığı zaman avucuna nikah bedelini koyarak: ‘Haydi iraden elinde olsun’ diyerek kapı dışarı atar. Üçüncüsü, karısını boşamakta bir sakınca görüyorsa onun ayağını köstekli bırakarak üzerine birkaç tanesini daha getirir. Dördüncüsü, servetinin elverdiği ölçüde odalık, metres, mantinota, kapatma adlarıyla de istediği kadar kadın kiralayabilir. Beşincisi, altıncısı say sayabildiği kadar... Kadınlara karşı erkeklerin haiz oldukları hukuk ve ayrıcalıklara son yoktur. Meşru düzeninden çıkan gönül kadına aitse o zaman aman Allahım ne felaket... Ne dehşet... O mutsuz kadın bu cinayetini gizli tutmazsa artık bu hayatta onun için sığınacak bir yer yoktur. Ölmeli. Gebermeli.” (1984: 38).

Sonraları Sermet Bey'in, eşinin isyanında haklı olduğunu itiraf ettiği, toplumsal cinsiyeti onayladığı ve eleştirdiği görülür:

“Ben karımı çıldırasuya sevdiğim hâlde evlendiğimizden beri kendisini defalarca aldattım. Bu hyanetlerimden birkaçını belki o da sezmiştir. Ama beni öldürmek gibi vahşi bir harekete kalkışmadı. Onun delice intikam alma fikrini aklından bile geçirmedigine eminim. Eminim ama kendisine cesaret vermek için başka türlü düşünmek gerekiyordu. O kadındır. Ben erkeğim. Böyle bir suçtan ötürü o beni öldüremez fakat ben onu öldürmeliyim. Atalarımız böyle bir kanun koymuşlar. Buna aykırı hareket alçaklıktır, cinayettir, dedim.” (1984: 80).

Sermet Bey, cinsiyet konusundaki ayrımcılığın müsebbibi olarak “ataların kanunu” şeklinde nitelediği örf taassubunu göstermektedir.

Mağduriyet ve haklılığı onamak her zaman için bir güven sahası açar. Bu da telkin edilmek istenen fikir ve öneriler için ideal koşullar üretir. Mehmet Emin'in *Zavallılar* ve *Ahretlik* şiirlerindeki yürek burkucu tasvirler, bu güveni tesis etmek için fazlasıyla işlevseldir. *Zavallılar*'da oğlunu askerden kurtarmak isteyen muhtar, yetim bir kız bulup evlendirir. Askere

alınma endişesi sona erdikten sonra ise kızın dövülüp çocuğuyla birlikte sokağa atıldığı görülür. Kız, sığındığı ninesinin evinde hastalanıp ölür. *Ahretlik* şiirinde ise bir babanın geçim için kızını satması konu edilir. Şairin “Bir çift öküz uğrunda bir kız kurban oluyor.” (1989: 53) dediği şiirde kadının bir nesne gibi el değiştirmesi olağan bir eylemiş gibi sunulur.

Mehmet Emin’in *Zavallılar* şiirinde yetim kızın başına gelen şeylerin bir benzeri, Halide Edip’in *Mev’ut Hüküm* romanında Necibe Molla’nın torununun başına da gelir:

“Necibe Molla öldükten sonra, torunu Hafız Paşalara hizmetçiliğe gitmişti. Ve orada felakete uğramıştı. Kızın felaketini okula giden oğullarına mal etmek istemeyen Paşalar, kızı, oğullarına iftiracı olarak dövmüşler, sokağa atmışlardı. Bütün kabahat aşçı yamağında olduğunu büyük hanımefendi cümleye söylemişti. Fakat Necibe Molla’nın torunu, başına yıkılmağa yüz tutan eski evinde bütün komşuların korumasından yoksun,(...) şimdi tamamen hasta ve anne olmasına iki ay kalmıştı.” (1983a: 99).

Tecavüzün cinsiyet konusundaki taassupla aklanması ve kadının kısıtlı olan sosyal imkânlardan tamamen izole edilmesi, adeta recm mekanizmasını andırır. Refik Halit’in, kadın ve cinsellik konusundaki düşünce çarpıklığının bir ifadesi olarak yarattığı bilindik tiplmesi Yatik Emine’nin uğradığı şiddet de Necibe Molla’nın torunununkinden pek farklı değildir. Emine’nin bedeni arzulanana, elde edildikten sonra ise ortadan kaldırılmak istenen bir suç delili gibi görülür. Necibe Molla’nın torununun karnındaki çocuk, henüz bu vebali üstlenecek yeterliliğe gelmese de doğduktan sonra muhtemelen ya *Çalığışu*’nda Munise gibi annesinin ukubetini paylaşacak şekilde damgalanacak ya da Hüseyin Rahmi’nin *Hayattan Sayfalar* romanındaki Hürmüz ile Peyami Safa’nın *Sözde Kızlar* romanındaki Hatice’nin gayrimeşru çocukları gibi boğulup gömülecektir.

Çalığışu romanında Feride’nin uğradığı ayrımcılık ve şiddet de kadın trajedisi bağlamında hatırlatılması gereken önemli konu başlıklarından biridir. Bekâr ve güzel bir kadın olan Feride, uğradığı taciz ve baskı nedeniyle hiçbir yerde uzun süre görev yapamaz. Son görev yeri olan Kuşadası’nda evlatlığı Munise’yi kaybetmesi üzerine hastalanması ve Doktor Hayrullah’ın uzun süren hastalık ve nekahet döneminde onu kendi evinde misafir etmesi, meslekten atılmasına varacak derecede büyük bir dedikodu furyası ve linç kampanyasına sebebiyet verir. Öyle ki yaşça kendisinden çok büyük olan Hayrullah’ın durumu kurtarmak için formaliteden evlilik önerisini bile kabul etmek zorunda kalır. Bireysel yaşamları kontrol eden bir mikro gözetim biçimi olarak (Çabuklu, 2007: 40) dedikodu, Feride’nin cinsel kimliğine ayrımcı ve taraflı bir sınırlama getirir. Tek yaşam dayanağı olan Munise’yi de kaybetmesiyle birlikte, bedensel ve fikrî bir çözümlüş içine giren Feride’nin benlik tekamülünü sekteye uğratan

etkenlerin başında dedikodu ve fitne gelir. Üstelik kıskançlık ve diğer bazı çıkarların etkisiyle bu yadırganma sürecine hemcinslerinin de katıldığı görülür.

Kadının problem yitimine⁵ uğradığı bu tür bir durumu anlatısının eksenine taşıyanlardan birisi de Ercüment Ekrem Talu'dur. *Sabir Efendi'nin Gelini* romanında, aldığı Batılı terbiyeyle geleneksel kadın imajının dışında, erkeklerle gönül ilişkisi haricinde de arkadaşlık geliştirebilen, bu yönüyle çevresinin dikkatli gözlem ve uyarılarına maruz kalan Belkıs'ın samimi tavırları bir ahlaki düşüklük alameti olarak değerlendirilir. Öyle ki kocasını aldatan Huriye'nin kendi ihanetini gizlemek, kıskançlık ve diğer amaçları doğrultusunda Belkıs'ı kocasına ihanetle itham ettiği ve eşi dâhil bütün aile çevresini ona karşı kıskırttığı görülür. Şark kadını terbiye zafiyeti içerisinde gören, kadına yönelik şiddeti büyük bir kabahat olarak değerlendiren Belkıs, Huriye'ye şu telkinde bulunur:

“Size samimiyeti, safiyeti bir cürm gibi göstermişler, her üryanlık sizi ürkütmüş... Çıplak bir kalp, çıplak bir fikir size çıplak bir vücuttan farksız gösterilmiş. Hepsini aynı suretle takip etmeyi öğrenmişsiniz. Siz her şeyi, aldığımız terbiye iktizası, örtülü, sınıksız, kapalı görmek istiyorsunuz, aksi olursa çirkin bulursunuz. Sizin terbiye telakki ettiğiniz şeyler bütün sahteliktir.” (1922: 115).

Belkıs, tabiaten zayıf olan insan nesli içerisinde kadınların daha da geride kaldığı, bu zayıflığın terbiye zafiyetiyle de birleşince Doğu için ciddi bir tehlike arz ettiğini düşünür.

Kadın bedeninin hem arzu hem de egemenlik ilkesinin uygulama sahası olması, bu iki yönelişin çatışmasına sebebiyet verir. İktidarın beden konusundaki sınırlayıcılığına arzunun direnişi çeşitli sosyal ve hukuki yaptırımlarla kontrol altında tutulmaya çalışıldığı için, ihlalleri gerçekleştirenler eylemlerini bu yaptırımlardan kurtarmak amacıyla görünmez kılmaya çalışır. *Sabir Efendi'nin Gelini* romanında kendi suçunu Belkıs'a atan Huriye'nin davranışı böylesi bir savunma mekanizmasını yansıtır.

Kadının aşağı görülmüş, sınırlanmış, yer yer tahkir edilmiş gerçeklikleriyle uyandırılan mağduriyet algısı, kadın aydınlanmasının yanı sıra esas itibariyle eril düzenin vicdan ve muhasebesine seslenir. Genellikle mağduriyet söylemi üzerinden gerçekleştirilen bu çift yönlü sesleniş, kadının önem ve imkânlarını ortaya koyan imajlarla daha da güçlü kılınır. Hamdullah Suphi kadının geniş ve övgüye değer bu yararlılıkları arasından vatan için asker yetiştirmeyi seçer: “Her işin başında endamı eğilmiş bir iş kahramanı, bir kadın vardı. Sapları o devşiriyor, inekleri o döndürüyor, odun taşıyor, ekmek pişiriyor, bez dokuyor, tezekleri o yoğuruyor, o

⁵ “Problem yitimi” tabiri, kişi ya da grupların kendi sorunlarının bilincinde olmamasını ifade etmek amaçlı kullanılmıştır.

kurutuyor, bir de muharebeler için, oyuncak yerine ellerine tohuma kaçmış bir kabak verdiği, saç güneşte olgun başak rengine girmiş çocukları o yetiştiriyordu. (1987: 7).

“Yurdumun Dişi Arslanları’na” ithafını taşıyan *Ya Gazi Ol Ya Şehit* şiirinde “Eğer erkek demirse kadın dahi ateştir;/ Onu aşkla, ümidle ısıtıcı güneştir. (...) Kılıçların yanında iğneler de parıldar.” (1989: 156) diyen Mehmet Emin, kadınların savaşa ikna ettikleri erkekleri (eş, çocuk, kardeş vs.) konusundaki fedakârlığını bir kadının ağzından nakleder. Yine, *Ninni* şiirinin epigrafi “Turan’ın Aziz Kızları’na” şeklindedir. *Hasta Bakıcı Hanımlar* ve *Aydın Kızları* adında müstakil şiir kitapları da yayınlayan Mehmet Emin’in kadın konusunda duyarlılık taşıdığı ve bu anlamda bir aydınlanma sağlamaya çalıştığı açıktır.

4. 3. 2. Ahlaksızlık Söylemi

Menfi tiplerin, kabahatler ve kötülükler konusunda ahlak havariliğine soyunması sıklıkla tesadüf edilen bir aklanma çeşididir. Bu davranışların yaygınlaşması, toplum gözlemcilerinde sahtelik ve iki yüzlülük kanaati uyandırarak bu tür fikirler etrafında kurgular üretmelerine önayak olur. Refik Halit’in *Yatık Emine* hikâyesi bu türden iki yüzlü davranışın eleştirildiği en dikkat çekici kurgu örneklerinden biridir.

Toplumun çarpık cinsellik algısının kadın mağduriyetine taalluk eden yönü ise erkek egemen düzenle ilişkilendirilmesi ve cinsel ihlalin bu sürecin devamını sağlayacak şekilde yeniden üretiliyor olmasıdır. Yani sahtelik ve ikiyüzlülük, kadın bedeninin sömürüsü ekseninde esas itibariyle erkek bakış açısını tanımlar.

Kadın algısı konusunda irrasyonellik ve mağduriyet söylemi, bu ihlalin sonlandırılmasına yönelik bir vurgu ve motivasyon taşır. Bu durum, meselenin çözümüne yönelik görüş ve önerilerin de üretilmesini sağlar. Söz gelimi *Sabir Efendi’nin Gelini*’nde kadına tanınan özgürlüğün ölçüt ve sınırları toplumsal meşruiyet olarak gösterilirken Mahmut Sadık’ın *Tekamül* romanında arzu ve isteklerdir.

Tekamül’de Cesi Clifford’un kendi toplumunun kadın anlayışından aldığı yetkiyle sergilediği davranış repertuarını, Şefik’le yaşadığı evlilik dışı ilişkiye indirgememek gerekir. Zira kadın başına Doğu gezisine çıkıyor olması, iktisadi yetkinliğini de ima edecek derecede önemli bir ayrıntıdır. Şefik, Batılı kadının özgürlüğünün sınırlarına bizzat şahitlik etmiş olmanın şaşkınlığı içerisinde gösterilir (1912: 21). Çünkü mensubu olduğu kültürde evli bir kadının tek başına seyahate çıkması, erkeklerle flört etmeye varıncaya kadar çeşitli dostluk, arkadaşlık şekilleri geliştirebilmesinin herhangi bir sosyal meşruiyeti yoktur. Kaldı ki kadının iktisadi özgürlüğüyle mümkün olabilecek bu serbestlik ortamının Osmanlı kadının gerçekliği göz önüne alındığında ütöpik kaçtığı dahi söylenebilir. Ziya Gökalp, bu gerçekliği şu şekilde tarif eder:

“Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat,
Ailenin adle uygun olmak için binası
Nikah, talak, miras: Bu üç işde gerek müsavat.
Bir kız irste yarım erkek, izdivaçta dörtte-bir
Bulundukça ne aile, ne memleket yükselir..” (1989: 116).

Temel haklar konusunda bile konumu ikincil kalan kadının, kamusal alanda görünür olmasını sağlayacak hayati şey çalışmaktır. Çünkü çalışmakla elde edilen iktisadi güç, maddi bağımsızlığının yanı sıra kadının toplumsal hayata iştirakiyle sosyokültürel anlamda da yeni bir hukuk zemini oluşturur. Tekamül romanında Cesi Clifford’un “kadın başına Doğu gezisine çıkıyor olmasını” sağlayan iktisadi bağımsızlığın bu anlamda Gökalp’in kendi toplumunda gördüğü eşitsizlik tasavvurunda da etkili olduğu açıktır.

Kadının aile ve evlilik kurumunun meşru düzeni dışında⁶ fert ve toplum için de ifsat edici bir role büründüğü görülür. Meşru zeminde, koca ve çocuk için potansiyel bir tehdit olabilen kadın, evlilik dışı ilişkilerde ise daha şümüllü bir kötülük düzeni üretir. Fert ve toplum için ihanet, kınanma, dağılma vs. gibi birçok olumsuzluk ihtimali barındıran gayrimeşru münasebet, özellikle de bilincin millî mesaiden alıkonulması, hatta şuur dayanakları ve göstergelerinin tahrip edilmesine neden olması dolayısıyla daha da ciddiye alınır. Ethem İzzet’in *Çıldırın Kadın* romanı, tam da böylesi bir tahribata sebep olan kadın tipini öne çıkarır. Kadının erkekleri baştan çıkararak, yozlaştıran ve sömüren bir güç olarak sunulduğu romanın naklettiği vaka şu şekildedir:

Mualla, bir Osmanlı paşasının ahlaki yönden düşük karısıdır. Paşa, durumundan şüphelendiği karısını takip etmesi için yaveri Necdet’i görevlendirir. Fakat Necdet gayrimeşru ilişkisini öğrendiği Mualla’ya şantaj yaparak onunla birlikte olmaya başlar. Paşa bu esnada durumun ağırlaşması üzerine cepheye gitmiştir. Geri döndüğünde ise yaveri ile karısı arasındaki ilişkiyi öğrenir ve intihar eder. Paşa’nın ölümünden sonra Necdet’i terk eden Mualla, Seyfi adında bir başka askerle evlenir; fakat çok geçmeden onu da aldatmaya başlar. Mualla, Necla adındaki arkadaşıyla birlikte randevulaştıkları erkeklerle buluştukları bir gün gaspa uğrar. Cinayete de sebep olan bu trajik olay basına yansınca hem Necla hem de Mualla’nın kötü şöhreti herkesçe öğrenilmiş olur. İkisi de kocaları tarafından boşanır. Necla bir şekilde Necdet’in metresliğiyle konumunu korumayı başarır da Mualla uyuşturucu ve sefahat âlemlerinde ilk kocası Paşa’dan kalan serveti ve sağlığını tamamıyla tüketir. Kimseden yardım görmeyen, geçmiş ve günahlarıyla vicdani muhasebeye giren Mualla en sonunda aklını yitirir.

⁶ Bu zarar, alafrangalık başlığı altında ele alınmıştır.

Mualla, ilk kocası Paşa, sevgilisi Necdet ve ikinci kocası Seyfi gibi münasebet kurduğu her erkeğin felaketine sebep olan fethan kadın tipidir. Baştan ve yoldan çıkarıcı gücüyle entrikaya kaynaklık eden bu meşum kadın tipine, milliyetçiliğin makbul davranış belirleme stratejisinin bir gereği olarak başvurulur. Ölümcül kadın, millî şuuru örseleyen yahut engelleyen aktörlerin başında gelir. Necdet'in Mualla ya da cinsellik tarafından baskılanan bilinci, tam da bu senaryonun tatbikatına yöneliktir: "İnhilal, mağlubiyet, içtimalar, münakaşalar, yorgunluk, usanç, ümitsizlik hepsi 'vız' geliyor. Mualla, hepsinin dışında ve hepsinin üstünde bir meşguliyetti! Muallaya tutkunluk onu ne kadar bozmuş, ne kadar vatansız, hissiz yapmıştı. Eskiden dürüst, fedakâr, temiz bir askerdi." (1946: 18). Millî kıymetlere karşı işlenen kabahatlerin cezası ise eserin romantik-ironik anlatıcısı tarafından nakledilir:

"Paşa, bir kişinin, bin kişinin değil, bir milletin hayatını kurban edenlerle bir olduğu için ihanetine mukabil en alçakça bir ihanetle çarpıldı. İhtimal bu da ihanetinin, ihtirasının, çılgınlığının kuduz hilkatinin, bedduasını aldığı aç ve harap, yaralı ve kahırlı bir milletin sızısı içten koştukça hayalen olsun günahını böyle ödeyecek, gençliğine hakim olan delice nazariyelerin ifasını böyle görecek." (1946: 86).

Kadının bir imha aygıtına dönüştüğü bu süreç, Yakup Kadri'nin *Kadın ve Ukubet* adlı hikâyesinde şu şekilde gerekçelendirilmiştir:

"Huzuzda (zevklerde) bizim şerikimizken ukubette (cezada) daima yalnız başlarına kalıyorlar. En hakiki gözyaşları bizim görmediklerimiz, en yürekten feryatları bizim işitmediklerimiz. Biraz evvel yola çıkan kadının ıstırabını yalnız gece bilecek, hâlbuki gündüzün tattığı zevke herkes aşına idi, herkes onu kıskandı. Bütün köy halkı bir cehennem zebanileri gibi onun üzerine hücum etti, derisinin biraz evvelki tatlı ürperişlerini dişleri ve tırnaklarıyla ondan nez'e (koparmaya) kalkıştı. Cemiyetler, kanunlar, görenekler, dinler ve mezhepler gibi tabiat da dişinin düşmanıdır. Onun tatlı etinden, arzu denilen hayvana parça parça veren, nahif vücuduna validiyetin (analığın) mehip (koskoca) yükünü yükleten tabiattır. İşte kadın bunun içindir ki fena bir mahluk oldu. Cins takdirinin bu sert çehresi karşısında yegâne melcei yalanda, riyada ve hıyanette buldu ve yegâne silahı olan güzelliğini mekr u hile (kurnazlık ve hile) ateşinden şeytani bir unsur hâline koydu, o vakitten beri bakışı bir hançer, tebessümü bir zehirdir. Kadın en büyük zevki şer ihanetle karışmış sevgilerde buluyor, pençesine düşenlere karşı zalim, zabunkuş ve müntakim oluyor." (2012: 133).

Hikâyede bahsi edilen intikamcı perspektifi, üzerindeki baskı mekanizmaları dolayısıyla

kadının uğradığı ayrımcılığın bilinç dışı yansımaları olarak değerlendirmek gerekir.

Çıldırın Kadın' da beden ihlallerinin “femme fatale” rolünde de olsa bir Türk-İslam kadını olan Mualla'nın yanına bırakılmaması, akıbetinin trajik bir şekilde kurgulanması, kadın konusundaki taassubun milliyetçilikte de kısmen devam ettiğinin bir göstergesidir. Benzer suç ve ceza döngüsüne Halide Edip anlatısında da tesadüf edilir.

*Son Eseri'*nde Kamuran'ın evli bir adama âşık olması; Seviye Talip'te, Seviye'nin boşanmadan başka bir adamla yaşamaya başlaması; *Heyula'*da Selma'nın evli iken gayrimeşru bir ilişkiden hamile kalması, yazarın Türk-İslam kadınına, romanın Türk anlatı sahnesine çıktığı Tanzimat'tan beri ve Ahmet Mithat'ın yerli bir kadının cinsel kaçamağından bahsettiği, bu nedenle de eleştirildiği *Yeryüzünde Bir Melek'*ten sonra atfettiği belki de ilk beden suçlarıdır. Fakat ilk bakışta kadın için bir özgürlük tasarısı gibi duran ve erkekten geri kalmayan bu bedensel pratiklerin, sistematik bir şekilde trajik akıbetlerle cezalandırılması, yazarın kafasında olmasa bile edebî üretiminde zinanın Türk-İslam kadınının bir gerçekliği olarak görülmek istenmemesine yönelik algının devam ettiğini gösterir. Nitekim gayrimeşru ilişkilerin aktörlerinden Selma ve Kamuran adlı kadınların ölümü, erkeğin yolundan gitse de kadının erkeğin kınanmaktan ya da sınırlanmaktan tenzih edilmiş cinsel ayrıcalıklarına henüz çok uzak olduğunun bir göstergesidir.

Gerek mağduriyet gerekse de yararlılık söylemiyle gerçekleştirilen propagandanın amacı, kadına başıboşluk ve amaçsız bir serbesti ortamı oluşturmak değildir. Milliyetçi yazın, kadına ulus fikriyle uyumlu bir hareket alanı belirlemeye çalışır. Bunun içine başta beden denetimi olmak üzere kadın mesaisine bir dizi sınırlama getirerek bu kapsamın dışındaki davranışları gayrimeşru ilan eder. Kadının eril bilinci dölleyen, nüfus ve zenginlik üreten fonksiyonlarına karşılık ifsat edici ve yozlaştırıcı bir dinamiğe de dönüşebileceğine yönelik uyarı mahiyetindeki kurgular bu amaca hizmet eder.

4. 3. 3. Alafrangalık

Alafrangalık, erkeklerde olduğu gibi kadınlarda da bir şüursuzluk hâli olarak tanımlanır. Kadının bu kültürel sapması, çocuğun mürebbsi sıfatı ve erkeği yönlendirici konumu nedeniyle erkek alafrangalığından daha muzır bir faaliyet olarak damgalanır. Aka Gündüz'ün *Yarım Türkler* tiyatrosu, doğru kadını seçememiş Türk erkeğinin sosyal ve biyolojik statüsünü “yarım” olarak niteler. *Yarım Türkler*, bu noksanlığa vurgu yapan sembolik bir adlandırmadır. Millî şuuru aydınlık Cemil, eşi Süheyla ile kültürel ve ideolojik çatışma içerisine girer. Çocuk terbiyesine de sirayet eden bu ikilem, millî terbiyeyle geçirilmesi gereken en hassas dönemin verimli bir şekilde kullanılamamasına sebep olur.

Topluma eş ve aile bilgisi konusunda uyarıda bulunan önemli metinlerden biri de Ömer

Seyfettin'in kendi hayatından da izler taşıyan *Primo Türk Çocuğu* adlı hikâyesidir. Oğlu Primo'nun yaşadığı kimlik ikilemi, Kenan'ın kendi mutsuzluğuna da sebep olan eş seçiminden kaynaklanır. Alafranga ve levanten muhitlerinde tanıştığı İtalyan bir kadınla evlenen Kenan, gördüğü Avrupa eğitiminin etkisiyle zaten şüpheyle bakmaya başladığı ve yer yer aşağıladığı kendi kültürel mirasını bu evliliğin de etkisiyle inkâr etme noktasına gelir. Daha trajik olanı ise Kenan'da tükenişe doğru giden kültürel belleğin oğlu Primo için de es geçiliyor olmasıdır.

Ömer Seyfettin, alafrangalık iptilasının Türk-İslam ailesine zararları konusunu anlatısının öncelikleri arasına almış bir yazardır. Alafrangalık konusunda daha çok kadını zafiyet içerisinde gören Ömer Seyfettin'in bu bağlamda seçme ayıklama konusunda eril bakış açısını şekillendirmeye çalıştığı görülür:

“Muhitimizde millî Türk kadını yok! Alaturkalar ile alafrangalar var. Alaturkalar hayatta geri kalmış, hâla ümmet devrinin zihniyetiyle yaşayan zavallılar. Bunlar model Türk kadını olamazlar. Medeniyete giren, Avrupalılaşırlarsa, onlar da millî değil; kimi Fransız, kimi İngiliz terbiyesi almış kuklalar. Evlenmek isteyen bir genç kendisine karı ararken bu kuklaları görecektir! Bir türlü halis Türk enmuzeci bulamayacak.” (2000: 253).

Görüldüğü üzere Ömer Seyfettin için, alafranga kadınla birlikte milliyetçi ve modernist özümsemeleri yapamamış alaturka tipler de ideal eş tipolojisinin dışında yer alır. Öte yandan Ömer Seyfettin'in Türk milletinin ikbali için yoğunlaştığı aile ve evlilik konusundaki bu hassasiyetin, tam da bahsini ettiği gerekçelerle sonlandırmak zorunda kaldığı kendi evliliğinden de etki ve izler taşıması kuvvetle muhtemeldir.

SONUÇ

Ulus fikri etrafında kitlesel örgütlenme sağlamaya çalışan Millî Edebiyat sanatkarı, cinsiyet ayrımcılığı konusunda ihtiyatlıdır. Bu nedenle statüko ya da eril düzenin bekçiliğini yapmaz. Nüfus içinde kategorik ayrımlar yapmaktan ziyade, onun en etkili şekilde sevk ve idaresiyle ilgilenir. Bununla birlikte kadın hakları konusunda önde olmanın medeniliğe gönderme yapan, övgüye ve özgünlüğe değer bir haslet olarak tekrar edildiği görülür.

Edebî kurgularda erkek emeği daha muteber bir iş gücü olarak ön plana çıkmakla birlikte, kadına da onu fiziksel ve zihinsel olarak doğurma ayrıcalığı tanınmıştır. Millî Edebiyat sanatkarı bu potansiyelden en verimli şekilde istifade edebilmek için ilkin kadının mahremiyetini sorunsallaştırarak onu kamusal alanda görünür hâle getirmeye çalışır. Millî mesaideki etkinliklerinin arttırılmasına yönelik kampanya bunun bir nevi tatbikatı gibidir. Bu tatbikat aynı zamanda toplumsal cinsiyeti ifşa ederek kadını mahrem bir nesne olarak kurgulayan geleneksel algıyla da mücadele etme imkânı yaratır.

Millî Edebiyat yazınında kadına yönelik baskı mekanizmalarının edebiyat vasıtası ile deşifre edilmesi, eleştirisi, ayrıca kadının bu baskı karşısında yaşadığı varsayılan trajedinin canlandırılması millî bilinç inşasının bir parçasıdır. Öte yandan bir cinsin öteki üzerinde kurduğu tahakkümü ortaya çıkararak ya da ötekinin bu durum karşısındaki mağduriyetini ajite ederek hak talebinde bulunulması, ideolojik bir yanılsama yaratır. Çünkü bu çaba, esas itibarıyla milliyetçi bir tasarruf olup salt bir özgürlük açılımı yahut feminist bir yönelim olmaktan uzaktır.

Türk düşün hayatında kadın sorununun ilk defa Tanzimat ve özellikle de II. Meşrutiyet Dönemi'nin olağanüstü koşullarında gecikmişlik vurgusuyla dile getiriliyor olması, bu meselenin ferdî gerekliliklerden ziyade toplumsal ve siyasal bir içeriğe/önceliğe sahip olduğunu gösterir. Tanzimat ve II. Meşrutiyet gibi kriz dönemlerinde kadının, özgürlüğü acilen temin edilmesi gereken bir azınlık olarak hatırlanmış olması pek olası değildir. Bilakis ideolojik geçişlerin olduğu bu dönemlerde, egemenlik kurma ve istikrarı sağlamaya yönelik gerekçelerle tahayyül edildiği açıktır. Kadın sorununun bu yönüyle önce modernleşme sonra da milliyetçilik için bir hamle vasıtası olduğu iddia edilebilir.

Millî Edebiyat Dönemi'nin kriz ve çatışma ortamı, cephe savaşları erkeği daha verim alınabilecek bir kategori olarak gerekli kılmaya devam ederken özellikle de I. Dünya Savaşı'nda topyekûn savaş düsturuyla önemli hâle gelen cephe gerisi, kadın iş gücünün değerlendirilmesini zorunlu hâle getirir. Gelecek nesillerin annesi ve mürebbisi olmanın dışında, gerçek anlamda nüfusun yarısını teşkil eden hatta savaşlar nedeniyle azalan erkek nüfusunun sayısal anlamda önüne geçen kadın, emeğinin acilen ekonomiye ve hizmet sektörüne kazandırılması gereken büyük, fakat atıl bir iş gücü olarak hatırlanır.

Millî Edebiyat anlatısında kadın hakları konusundaki gecikmişlik, gelenekle bağdaştırılmak suretiyle eleştirilebilir hâle gelir. Ziya Gökalp'in feminist ve demokrat olarak nitelediği eski Türklerin kadın algısının yabancı kültür yorumlarıyla değiştiğine yönelik ısrarı, meseleye bahsi edilen eleştiri yeterliliği kazandırma çabasının bir neticesidir. "İran ve Yunan uygarlıklarının etkisiyle kadınlar, tutsaklığa düşmüşler, hukukça aşağı bir dereceye inmişlerdir." (2012: 148) diyen Gökalp, eleştirinin yöneltilebileceği meşru bir zemin bulma konusunda örnek olmuştur.

Tanzimat Dönemi'ne kadar kadının kamusal alandan uzak tutulmak suretiyle sağlanan beden denetimi, modern milliyetçi tasavvurun onu sokağa çıkarması, erkekle yan yana konumlandırması ile nispeten kontrol dışı kalır. Millî Edebiyat sanatkarı mahremiyet anlayışı değişmeye başlayan toplumun yeni davranış envanterini, ideolojik önceliklerle yeniden üretmeye başlar. Kapatılma ya da tecrit edilmenin zihinsel bir hadıma dönüştüğünden şikâyetle, erkeğin kendi himayesinde zannettiği namus düsturunun esasında kadının zihinsel

olgunluğu ve terbiyesiyle kendi iradesine tevdi edilebilecek bir sorumluluk olabileceği hatırlanır.

KAYNAKÇA

ADIVAR, Halide Edip (1967), **Yeni Turan**, Atlas Kitabevi, İstanbul.

ADIVAR, Halide Edip vd. (1974), **İzmir'den Bursa'ya**, Atlas Kitabevi, İstanbul.

ADIVAR, Halide Edip (1976), **Dağa Çıkan Kurt**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ADIVAR, Halide Edip (1983a), **Mev'ut Hüküm**, Atlas Kitabevi, İstanbul.

ADIVAR, Halide Edip (1983b), **Vurun Kahpeye**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ADIVAR, Halide Edip (2014), **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, Can Yay., İstanbul.

AKA Gündüz (1919), **Yarım Türkler**, Dersaadet: Kanaat Matbaası.

ARGUNŞAH, Hülya (2005), "Millî Edebiyat", **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı** (Ed. Ramazan Korkmaz), Grafiker Yay., Ankara. s.171-122.

AYDEMİR, Bünyamin (2017), **Sanatta Dirijizm**, Mitos-Boyut Tiyatro Yay., İstanbul.

BENİCE, Ethem İzzet (1946), **Çıldırın Kadın**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

BILIG, Michael (2002), **Banal Milliyetçilik** (Çev. Cem Şişkolar), Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

ÇABUKLU, Yaşar (2007), **Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik**, Everest Yayınları, İstanbul.

ÇELİKEL, Zeynep (2013), "İki Ülke, İki Kadın Yazar: Juana Manso, Emine Semiye" **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Emine Semiye (2010), **Sefalet**, Antik Türk Klasikleri Lacivert Yayıncılık, İstanbul.

Ercüment Ekrem (1922), **Sabir Efendi'nin Gelini**, Orhaniye Matbaası, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2015), **Çalıkuşu**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi (1984), **Sevda Peşinde**, Atlas Kitabevi, İstanbul.

İbrahim Alaattin (1913/ 1329), **Güft u Gu**, İkbal Matbaası, Trabzon.

İbrahim Alaattin (1922/ 1338), **Sulh ve Harp**, Orhaniye Matbaası, İstanbul.

İLERİ, Celal Nuri (2012), **Ahir Zaman**, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2012), **Hikâyeler**, İletişim Yay., İstanbul.

KARAY, Refik Halit (2016), **Memleket Hikâyeleri**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

- KORKMAZ, Ramazan (1999), “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Niyazi Yıldırım Gençosmanođlu”, **Dünü ve Bugünüyle Harput II** (Haz. Fikret Karaman), Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, s. 249-253.
- KORKMAZ, Ramazan & ÖZCAN, Tarık (2005), “Cumhuriyet Dönmei Türk Şiiri”, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı** (Editör: Ramazan Korkmaz), Grafiker Yay., Ankara, s. 223-319.
- Köprülüzade Mehmet Fuat (1924), **Bugünkü Edebiyat**, Cihan Biraderler Matbaası, İstanbul.
- Mahmut Sadık (1912/ 1328), **Tekamül**, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul.
- Muhyittin Mekki (1915/ 1331), **Güzel Rumeli**, Mamuratü'l-Aziz Vilayet Matbaası, Elazığ.
- Nüzhet Haşim (1918), **Millî Edebiyata Doğru**, Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2000), **Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar** (Haz. Hülya Argunşah), Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001a), **Makaleler-1** (Haz. Hülya Argunşah), Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2001b), **Makaleler-2** (Haz. Hülya Argunşah), Dergâh Yay., İstanbul.
- Ömer Seyfettin (2007), **Hikâyeler-1** (Haz. Hülya Argunşah), Dergâh Yay., İstanbul.
- Peyami Safa (2016), **Sözde Kızlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- SANCAR, Serpil (2014), **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti**, İletişim Yay., İstanbul.
- ŞAHİN, Veysel (2014), **Bilge Kadının Aynadaki Yüzü Halide Edip Adıvar**, Akçağ Yay. Ankara.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi (1987), **Günebakan**, İstikbal Matbaası, İzmir.
- TOKİZ, Onur (2018), “Tanzimat ve Servet-i Fünun Romanlarında Edebî Akımlar”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Doktora Tezi), Elazığ.
- YURDAKUL, Mehmet Emin (1989), **Şiirler** (Haz. Fevziye Abdullah Tansel), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Ziya Gökalp (1989), **Şiirler ve Halk Masalları**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- Ziya Gökalp (2012), **Türkçülüğün Esasları**, İnkılap Yay., İstanbul.